

Vývoj environmentálnej periodickej tlače na Slovensku

Klinda, J.: Development of Environmental Periodicals in Slovakia. *Životné prostredie*, 2017, 51, 2, p. 75 – 78.

This contribution includes a brief historical survey of journals focused on the environment in Slovakia. Major attention is paid to journals directly addressing the environment and its protections. These especially include Ochrana prírody Slovenska, Enviromagazín, Poznaj a chráň – Ekopanoráma and Ministry of Environment publications. Journals dealing only marginally with this issue, such as Les & Letokruhy, Ochrana fauny, Krásy Slovenska, Tatry and Pamiatky a múzeá are introduced by short annotations.

Key words: environmental periodicals, Enviromagazín, Ochrana prírody Slovenska, Ministry of Environment of the Slovak Republic

O prierezovej environmentálnej periodickej tlači na Slovensku i v bývalom Československu môžeme hovoriť len posledných päťdesiat rokov, od vydania prvého čísla časopisu *Životné prostredie* v roku 1967 (zakladateľ Milan Ružička). Už predtým síce vychádzali periodiká, ktoré sa zameriavali na zložky životného prostredia, najmä na vodu, pôdu, horniny, rastlinstvo a živočíšstvo, avšak z pohľadu výskumu, ochrany a využívania prírodných zdrojov alebo výskytu jednotlivých druhov bez vzťahu k prostrediu a ďalších ekologických aspektov. K nim možno zaradiť napríklad aj mesačník **Les & Letokruhy** (od roku 1945 pod názvom *Pol'ana*, od roku 1954 *Les* a od roku 2016 súčasný názov), ktorý v roku 2017 dosiahol 73. ročník. Ide o najstarší odborný lesnícky časopis na Slovensku. Ekologické aspekty viac zohľadňoval časopis **Ochrana fauny**, ktorý vychádzal štvrťročne v rokoch 1967 – 1972. Bližšie k starostlivosti o životné prostredie mali periodiká o monitorovaní ovzdušia a hygiene prostredia v rámci zdravotníctva. Komplexnejší pohľad na krajinu poskytuje od roku 1949 až do súčasnosti **Geografický časopis** (v rokoch 1949 a 1950 ako *Zemepisný sborník*, v rokoch 1951 a 1952 ako *Zemepisný sborník Slovenskej akadémie vied a umení* a od roku 1953 už súčasný názov). Najstarší doteraz vychádzajúci časopis **Krásy Slovenska** sa už od založenia v roku 1921 orientuje na spoznávanie Slovenska hlavne turistami, ale uverejňuje aj množstvo ochranných príspevkov. Dvojmesačník **Tatry** (predtým *Vysoké Tatry*), ktorého prvé číslo vyšlo v roku 1962, mal regionálny charakter a odoberali ho najmä milovníci našich veľhôr.

Ochrane prírodného a kultúrneho dedičstva sa venovala **Ochrana prírody a pamiatok**, ktorej prvé číslo vydal Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody (SÚPSOP) v roku 1961. Po udalostiach v rokoch 1968 – 1969 tento dvojmesačník

premenovali na **Pamiatky a príroda**, ktorého vydávanie skončilo po novembrových udalostiach v roku 1989 (obdobne v Česku Státní ústav památkové péče a ochrany přírody (SÚPPOP) vydával od roku 1976 časopis **Památky a příroda** s príspevkami aj zo Slovenska). Časopis *Pamiatky a príroda* vydávali v 80. rokoch 20. storočia dve organizácie – Štátny ústav pamiatkovej starostlivosti a Ústredie štátnej pamiatkovej starostlivosti (ÚŠOP). Predsedom redakčnej rady bol vtedy Peter Brtko a redaktorkou Magdaléna Szalayová. V roku 1990 bol časopis opäť premenovaný na **Pamiatky a súčasnosť** (už bez ochrany prírody) a od roku 1991 na **Pamiatky a múzeá** (vydavateľ Slovenské národné múzeum a Pamiatkový úrad SR) ako revue pre kultúrne dedičstvo, ktorá nadviazala na tradíciu z rokov 1952 – 1960 a následný **Vlastivedný časopis** (1961 – 1991). Jej šéfredaktor Peter Máraky rediguje už 66. ročník.

Environmentálnymi problémami na Slovensku a vo svete pred rokom 1989 sa zaoberal aj časopis **Príroda a spoločnosť**, ktorý vychádzal aj v maďarskom jazyku.

Najstarší časopis štátnej ochrany prírody s celoštátnym dosahom – **Ochrana prírody** – začal vychádzať dvojčíslom 15. mája 1946. Jeho hlavným redaktorom bol generálny konzervátor Rudolf Maximovič z Ministerstva školstva a osvetu v Prahe, ktorého nahradil prvý riaditeľ SÚPPOP Jaroslav Veselý, od roku 1961 Jan Čerovský a od roku 1968 Jiří Antoš. Neskôršie až do dvojčísla 8 – 9 konečného 30. ročníka v roku 1975 boli jeho vydavateľmi Ministerstvo kultúry ČSR a Ministerstvo kultúry SSR. V súčasnosti ho vydáva Agentúra ochrany prírody a krajiny ČR spolu so Správou jaskýň ČR a všetkými správami národných parkov.

Časopis **Ochrana prírody Slovenska** ako magazín Štátnej ochrany prírody (ŠOP SR) začal vychádzať

štvrtročne v roku 2001 a zanikol v dôsledku krízy rezortu Ministerstva životného prostredia (MŽP SR) po dvoch číslach v roku 2010. Jeho šéfredaktormi boli Juraj Bobula a Viktória Ihringová. Predchádzal mu v rokoch 1997 – 2000 časopis Správy národných parkov SR – **Národné parky**. Širšie zameranie mal **Spravodajca o chránených územiach Slovenska** (neskôr **Chránené územia Slovenska**) v gescii ÚŠOP, neskoršie Slovenskej agentúry životného prostredia (SAŽP) a po nej ŠOP SR až do potlačenia intelektuálnej práce v rezorte MŽP SR. Po vyše trojročnej absencii došlo od roku 2015 k jeho obnove a v roku 2016 ŠOP SR zverejnila už 87. číslo. Toto periodikum, ktoré v roku 1982 inicioval a presadil Jozef Klinda a spočiatku redigoval Viliam Stockmann, sa ustálilo ako štvrtročník a nesuplovalo **Zborník Ochrana prírody**. Ten začal vydávať v roku 1980 SÚPSOP a po ňom ÚŠOP. Vtedy išlo len o zmenu názvu zborníka na **Československú ochranu prírody**, ktorej prvé číslo vydal SÚPSOP v roku 1963 (do roku 1979 vyšlo 19 týchto ročeniek). Zborník, ktorý sa v jednotlivých ročníkoch špecializoval aj na zložky životného prostredia a prírodné zdroje, totiž vychádzal bez finančnej participácie českej strany. V roku 1987 jeho vydávanie prevzalo Múzeum vývoja ochrany prírody, od roku 1990 ako Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, ktoré ho v roku 1993 premenovalo na **Naturae tutela**. Takto vychádza polročne dodnes (ročník 21/2017), takže onedlho by toto periodikum mohlo osláviť 55 rokov. Avšak paralelne v pôvodnej podobe zborníka začal ŠOP SR vydávať polročne elektronicky vedecký časopis, v roku 2016 v pokračujúcej sérii pod č. 28.

Prvé číslo medzinárodného vedeckého časopisu pre ekologické problémy biosféry **Ekológia (Bratislava)** vyšlo v roku 1982 s označením **Ekológia (ČSSR)** až do roku 1989, od roku 1990 – 1992 ako **Ekológia (ČSFR)** a od roku 1993 už so súčasným názvom. Vychádza štvrtročne, jeho gestorom je Ústav krajinné ekológie SAV a dlhoročného hlavného redaktora Milana Ružičku vystriedal Július Oszlányi.

Periodiká Ministerstva životného prostredia SR

Prierezovým medzirezortným environmentálnym periodikom – ročenkou je **Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku...** s uvedením konkrétneho roku, ktorú každoročne od roku 1994 vydáva MŽP SR, v súčasnosti prostredníctvom SAŽP. Hlavnými zostavovateľmi až do roku 2014 boli Jozef Klinda a Zuzana Lieskovská, od roku 2014 s novou grafikou podľa pôvodnej osnovy hlavnou zostavovateľkou je Zuzana Lieskovská (v roku 2016 vyšiel 23. ročník za rok 2015). Správa poskytuje komplexné informácie o environmentálnej situácii – stave životného prostredia a stave starostlivosti o životné prostredie na Slovensku. Vydávanie tohto periodika

dokonca ustanovil zákon č. 171/1998 Z. z. o prístupe k informáciám o životnom prostredí. Po jeho zrušení povinnosť vydávať takúto správu do 15. decembra nasledujúceho kalendárneho roka určil zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám, ktorý o tieto ustanovenia doplnil zákon č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí (§ 33b).

Napriek tomu, že aj vydávanie **Vestníka MŽP SR** ako dvojmesačníka bolo uzákonené (zákonom č. 525/2003 Z. z. o štátnej správe starostlivosti o životné prostredie), v rokoch úpadku MŽP SR prestal vychádzať ako tlačené periodikum. Prvé číslo vyšlo 28. februára 1993, posledné v ročníku 18/2010. Predsedom redakčnej rady bol do krízy Jozef Klinda a Vestník zostavovali postupne najmä jeho tajomníčky Eva Dostálová, Viktória Fejdiová, Mária Sedláčková a Jana Oslejová. Keďže aj podľa viacerých iných zákonov niektoré environmentálne informácie musí MŽP SR zverejniť vo Vestníku, tak sú pod týmto názvom (v nesúlade so zákonmi a nekompatibilne s obdobnými periodikami iných rezortov) dostupné po roku 2011 len časti verejnosti na webovej stránke ministerstva (v roku 2017 ako 25. ročník s nedodrzaním periodicity dvojmesačníka; v niektorých rokoch zverejnili len redukované dve čísla). Úplne prestali vychádzať prílohy vestníka – **Dokumenty**, ktoré pre verejnú správu, podnikateľov a záujemcov poskytovali sektorovo súbory právnych predpisov a medzinárodných dohôd, vládne koncepcie, metodiky a súbory indikátorov hodnotenia kvality životného prostredia.

Poznaj a chráň – prvá Ekopanorama a jej nasledovníci

Vydávanie prvého environmentálneho časopisu pre širokú verejnosť prešlo zložitým vývojom. Na jeho začiatku bol Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny (SZOPK), ktorý vznikol 20. júna 1969. Svojho prvého spravodajcu **Poznaj a chráň** však vydal až v roku 1978 (zostavil Andrej Fedorko). V skromnej podobe vyšli len tri čísla, za ktorými nasledovalo sporadicky osem čísiel (1979 – 1982), ktoré zostavil Štefan Hec. Predsedom redakčnej rady sa stal Lubor Čunderlík, ktorého v roku 1983 vystriedal Ladislav Rosival. S ideovou a finančnou podporou Ministerstva kultúry SSR v roku 1984 vyšli štyri čísla a od roku 1985 už vychádzal ako dvojmesačník. Jeho redaktorom sa stal Gejza Hajdani a od roku 1986 spoluvydavateľom ÚŠOP; zaktivizovala sa aj redakčná rada. Keďže cenzorské orgány (Slovenský úrad pre tlač a informácie a Federálny úrad pre tlač a informácie) odmietali jeho registráciu ako časopisu, takticky sa najskôr zabezpečilo na Ministerstve financií, cien a miezd SSR jeho ocenenie na 3 Kčs, a tak sa začal predávať verejnosti akoby len pre členov SZOPK. Po následných rokovaniach Jozefa Klindu na cenzorskom orgáne bola povolená registrácia **Poznaj a chráň** ako časopisu –

mesačníka o prírode a životnom prostredí pod ním navrhnutým novým názvom **Ekopanoráma**. Jeho vedúcim redaktorom sa stal Milan Kenda, po ňom Vladimír Rihák a neskôr Peter Višváder. Už na začiatku roku 1990 došlo aj k zásadnej zmene jeho redakčnej rady. ŠOP SR prestala participovať na jeho vydávaní od č. 7/1991. Napriek tomu ešte úspešne dotiahol 12 čísiel ročníka 4/1993. Ten skončil paradoxne príspevkom *Dobrý vietor! Ekopanoráma oslávila pätnáste výročie svojho vzniku* (J. Klinda). Vtedy sme ešte netušili, že spolu s rozkladom SZOPK sa dostane aj časopis do ťažkostí, aj keď redaktorky Renata Fabianová a Svetoslava Kucharovičová sa snažili udržať jeho úroveň. Už v roku 1994 od č. 6 musela prejsť jeho redakcia na adresu Ústredného výboru SZOPK Spišská Nová Ves, kde sa ho ujal Milan Barlog ako predseda redakčnej rady. Žiaľ, úpadok pokračoval aj v Roku ochrany európskej prírody (*European Nature Conservation Year – ENCY 1995*) až po „exitus“ číslom 6/1996. Škoda, lebo periodikum za 18 ťažkých prelomových rokov (1978 – 1996) minulého storočia zohralo významnú úlohu nielen v environmentálnej osvete, ale aj v rozvoji environmentalistiky a ochranárskeho hnutia na celom Slovensku. Jeho tvorcom za to patrí vďaka.

Tá prináleží aj zostavovateľom periodického informátora ústredného výboru SZOPK pod názvom **Ekoblesk** s prílohou **Prolife**, resp. **Zelené echo**, ako mesačníka o ochrane prírody a životného prostredia, neskoršie v gescii ECHO Spišská Nová Ves.

V Bratislave a okolí ochranárov spájala spravodajca miestneho výboru SZOPK **Ochrana prírody**, ktorého ročníky 9 – 13 v rokoch 1985 – 1989 pod vedením Mikuláša Lisického, Mikuláša Hubu a Pavla Šremera výrazne napomohli rozvoju ochranárskeho hnutia a politickým zmenám. Jeho ročník 14/1990 už redigovala Zora Kalka Paulíniová.

V rokoch 1994 – 1996 si toto obdobie trochu nostalgicky pripomína periodikum **Ponovembrové Slovensko**, ktoré začala vydávať Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v SR pod vedením Mikuláša Hubu.

V Žiline vyšiel v roku 1992 prvý ročník **Ekológia & Život**, ktorého šéfredaktorom sa stal Dušan Mellner. Toto periodikum edičného strediska Vysoké školy dopravy a spojov v roku 2002 dosiahlo 11. ročník.

Centrum environmentálnych aktivít a Spoločnosť Špirála v Trenčíne začali v roku 2001 vydávať časopis pre environmentálnu výchovu a filozofiu pod názvom **Ďalekohľad**, ktorého zodpovedným redaktorom je Richard Medal.

V Bratislave ešte skôr, v roku 1995 mimovládna organizácia **Daphne** uviedla svoj rovnomenný časopis pre aplikovanú ekológiu, ktorého šéfredaktorkou sa stala Andrea Viceníková. Rôzne environmentálne a ekologické zborníky alebo iné periodiká na rôznej úrovni dokázali vydať aj iné mimovládne organizácie, pravidelnejšie viaceré univerzity a múzea.

Pomerne vysokú environmentálnu i žurnalistickú úroveň dosahuje súkromný časopis **21. storočie – magazín pre priemyselnú ekológiu**, ktorý pomocou dotácií podnikov i Environmentálneho fondu vydáva ENVIRA a rediguje Zdenka Rabayová. Jej úsilím tento plnofarebný časopis vo formáte A4 v roku 2017 dosiahol 19. ročník. Konkurovať mu môže dnes v rámci environmentálnej žurnalistiky v tejto kategórii len časopis **Enviromagazín**, ktorý z poverenia MŽP SR zostavuje a vydáva SAŽP už od roku 1996.

Enviromagazín po dvadsiatich rokoch

V čase, keď jediný celoslovenský environmentálny časopis *Životné prostredie* dosiahol tridsiaty ročník, vznikol z iniciatívy Jozefa Klindu v rezorte MŽP SR partnerský plnofarebný tridsaťšesťstranový časopis pod názvom **Enviromagazín**, avšak so zameraním na širšie vrstvy obyvateľstva a mládež. Použiť v roku 1996 ešte na Slovensku nezaužívaný prefixoid/predponu *enviro-* k morféme *magazín* narážalo spočiatku na nesúhlas aj vo vedení MŽP SR. Časopisu predchádzalo od polovice roku 1993 zriadenie SAŽP, ktorá sa tiež mala volať Slovenská environmentálna agentúra. Len postupne rok po roku sa systematicky začala v rezorte a do spoločenského života presadzovať environmentálna terminológia, k čomu významne prispel aj nový časopis. Keďže vo Švédsku už vychádzal časopis ENVIRO, bolo nevyhnutné preukázať aj rozdielnosť názvu. Nulté skúšobné číslo vydala v júni 1996 SAŽP s úvodným slovom jej riaditeľa Miroslava Tončíka. Hneď za ním nasledoval rozhovor so známym hercom Jozefom Krónerom o jeho pohľadoch na prírodu a ochranu životného prostredia, čo signalizovalo, že pôjde o populárno-náučný magazín. Prvé číslo vyšlo v septembri 1996 už s príhovorom Jozefa Zlochu, vtedajšieho ministra životného prostredia. Začínal viacerými otázkami, ktoré si ľudstvo kladlo na prelome tisícročí: „*Aké bude to ďalšie – tretie tisícročie? Ako bude žiť? Kde sú hranice možností ďalšieho rozvoja? Dokedy dokážu prírodné zdroje uspokojovať rastúce nároky ľudí? Zmenia sa ciele snaženia človeka pod vplyvom nevyhnutného zosúladenia ekonomických, environmentálnych a sociálnych faktorov a požiadaviek? Uplatní sa trvalo udržateľná produkcia a spotreba?*“ V duchu týchto a ďalších otázok tvorcu prvého úvodníka a hľadani odpovedí na ne sa formulovali aj ďalšie čísla Enviromagazínu, ktorého redaktorkou sa stala Alena Kostúriková (v roku 2014 ju nahradila Monika Pastuchová a od roku 2015 Iveta Kureková). Redaktorkám v SAŽP pomáhala redakčná rada, ktorej predsedom bol 20 rokov Jozef Klinda. Do začiatku krízy na MŽP SR v roku 2008 boli členmi redakčnej rady Enviromagazínu mnohé významné osobnosti rôznych sektorov environmentalistiky zo SAV, vysokých škôl, odborných inštitúcií a spoločností, napríklad Milan Ružička, Zita Izakovičová

vá, Rudolf Midriak, Juraj Tölgyessy, Imrich Beseda, Mária Kozová, Štefan Sklenár, Jozef Šteffek, Zdenko Hochmuth, Pavel Jech, Viera Dvořáková. Zo SAŽP išlo najmä o riaditeľov jej odvetvových centier. Z pomerne stabilnej redakčnej rady ostali po roku 2008 len šiesti, ktorí sa snažili o záchranu časopisu, medzi nimi Zita Izakovičová a Mária Kozová. Niekoľkokrát bolo potrebné obhajovať nielen opodstatnenosť časopisu, ale aj SAŽP. V rámci „budovania vedomostnej spoločnosti“ došlo paradoxne k zrušeniu len jedného odboru – práve toho pre starostlivosť o životné prostredie, vedu a výchovu, ktorý dovtedy gestoroval aj uvedený časopis. Preto v roku 2011 vyšli len štyri čísla, kým dovtedy od roku 1997 vychádzal ako dvojmesačník, spravidla doplnený polročne dvomi mimoriadnymi číslami. Do roku 2017 tak dosiahol vyše 20 ročníkov – 122 riadnych čísiel (4 392 strán) a v rokoch 1997 až 2010 aj 29 mimoriadnych čísiel (972 strán). V rámci environmentálnej žurnalistiky ide o druhý ojedinelý jav – spolu 151 čísiel na 5 364 stranách (z toho 604 na obálkach s trikrát zmenenou grafikou v rokoch 1999, 2011 a 2014). Pre zaujímavosť jeden komplet obsahuje 2 682 listov papiera formátu A4, čo pri značne zredukovanom náklade predstavuje zanedbateľnú spotrebu recyklovateľného papiera. V rokoch 2001 – 2010 Enviromagazín obsahoval v strede aj prevažne 12 – 20 strán nefarebnej prílohy, zameranej prevažne na environmentálny monitoring, informatiku a spravodajstvo, výsledky projektov, metodiku a pomôcky pri vzdelávaní.

Enviromagazín sa počas svojej existencie venoval všetkým sektorom starostlivosti o životné prostredie a predstavoval aj významnú tribúnu environmentálnej politiky. Uviedol komentáre a názory ministrov, odborníkov, umelcov, podnikateľov, mimovládnych organizácií k mnohým environmentálnym problémom a k nim prijímaným koncepciám, programom, zákonom a opatreniam (Klinda, 2005). Zdôraznil význam väčšiny svetových, európskych i domácich environmentálnych podujatí. Vyzdvihol dosiahnuté úspechy a kritizoval pretrvávajúce nedostatky. Nevynechal žiadnu vážnu tému o ochrane ovzdušia a ozónovej vrstvy Zeme, zmenách klímy a adaptácie na ne, environmentálnych záťažoch a rizikách, odpadovom hospodárstve, ochrane prírody a krajiny, biodiverzite a prírodných zdrojoch. Podporoval využívanie environmentálne vhodných technológií a produktov, dobrovoľných environmentálnych nástrojov a ekosystémových služieb, rozvoj environmentálnej výchovy, ekonomiky, organizácie a informatiky. Venoval sa prístupovému procesu do Európskej únie a pôsobeniu SR v nej, v Európskej environmentálnej agentúre a v OECD, v rámci OSN v Environmentálnom programe Organizácie spojených národov a v UNESCO. Uviedol mnohé pozitívne i negatívne príklady zo zahraničia, ako aj problémy plnenia záväzkov SR,

vyplývajúcich z medzinárodných environmentálnych dohovorov, ku ktorým pristúpila. Kým pod Úrad vlády SR a jej Radu vlády SR pre trvalo udržateľný rozvoj neprešla pôsobnosť za celý trvalo udržateľný rozvoj, časopis Enviromagazín predstavoval mediálnu základňu aj pre realizáciu Agendy 21. V roku 2002 vyšlo jeho mimoriadne číslo celé venované Samitu Zeme (RIO + 10) v Johannesburgu. Nevyhol sa ani negatívnym vplyvom vojen, ozbrojených konfliktov a ľudskej hlúposti na životné prostredie. Už v č. 4/2001 v článku 11. september 2001 – *Memento mori!* uviedol ako prvý na Slovensku environmentálny dosah hrozby terorizmu, ktorá neskôr vyústila do vojen a utečeneckej krízy.

Za úsilie, tvorivosť a vytrvalosť v neľahkom období treba dopisovateľom, redakčnej rade, redakcii a vydavateľom poďakovať, od roku 2014 novej redakčnej rade Enviromagazínu zaželať výdrž a ďalšie úspechy, zvyšovanie jeho úrovne, dobrých autorov, nárast jeho priaznivcov a najmä čitateľov. Neprajníkom stačí odkázať, že niečo osožné tvoriť je oveľa ťažšie, ako dlhodobo vytvárané hodnoty za krátku chvíľu zničiť.

* * *

Jozef Klinda v Enviromagazíne č. 6/2001 na začiatku uviedol: *„Vstúpili sme do tisícročia, ktoré zatiaľ nevieme pomenovať. Nazvime ho envirotisícročím, i keď všetky ostatné tisícročia od vzniku života na Zemi asi pred štyrmi miliardami rokov boli tiež envirotisícročiami, avšak pre človeka až v hodine dvanástej tohto veku.“* Podľa Pierra Teilharda de Chardina *„práve v tejto chvíli prežívame zmenu veku. Priemyselný vek, vek nafty, elektriny a atómu, vek strojov, vek veľkých kolektív a vek vedy... Budúcnosť rozhodne, aké meno najlepšie vystihne obdobie, do ktorého vstupujeme.“* Zrkadlom jej environmentu by sa mali stať aj slovenské environmentálne periodiká, a tak aspoň trošku prispieť k tomu, aby sa tento vek stal pre život na Zemi a človeka, osobitne na Slovensku, skutočne prelomovým „envirotisícročím“.

Literatúra

Klinda, J.: Východiská a orientácia Enviromagazínu pred jeho ďalším desaťročím. Enviromagazín, 2005, 6, s. 4 – 6.

**RNDr. Jozef Klinda, jozef.klinda@gmail.com
bývalý dlhoročný generálny riaditeľ sekcie environmentálnej politiky, práva a organizácie Ministerstva životného prostredia SR**